

به نام خدا

جزوه جعل اسناد و راه های مقابله با
آن

مقدمه:

تجارت بر سه پایه‌ی سرعت در تصمیم‌گیری، سهولت در گردش سرمایه و امنیت سرمایه گذاری استوار است. سه اصلی که جمع بین آنها تا حدی متعارض به نظر می‌رسد. زیرا اطمینان از برگشت سرمایه مستلزم طی تشریفات خاص از قبیل تنظیم اسناد حقوقی معتبر و در اختیار گرفتن تضمینات کافی است که این امر با سرعت در تصمیم‌گیری و سهولت گردش سرمایه ناسازگار است. از سوی دیگر به جریان انداختن فوری سرمایه بدون اخذ اسناد معتبر، ممکن است به از دست دادن همه دارایی منجر شود. به همین سبب با دخالت دولتها در یکی از مهمترین بخشهای اداره کشور (یعنی اقتصاد و بازرگانی)، قواعد خاصی دیده شد تا به کمک این پشتوانه حقوقی، بازرگانان با اطمینان خاطر بیشتری به تجارت مشغول شوند. در حالی که حقوق مدنی هدفش حمایت از مالکیت اشخاص و حفظ سرمایه می‌باشد، توجه حقوق تجارت به تسهیل گردش ثروت همراه با اطمینان خاطر تاجر معطوف است. قواعد دست و پا گیر و پر تشریفات حقوق مدنی یقیناً نمی‌تواند جوابگوی نیازهای تاجرباشد. لذا در دنیای امروز در غالب کشورها در کنار قانون مدنی، مجموعه مقرراتی برای تجارت و تاجر وضع و پیش بینی شده است. شناسایی ماهیت و مفهوم این مقررات خاص، جز با درک حقیقت تجارت و نیازهای اساسی آن میسر نخواهد بود. قوانینی که تصویب شده‌اند، در بسیاری از موارد سکوت اختیار کرده‌اند. لذا وظیفه حقوقدانان و قضات با تجربه است که با ارائه الگوها و تفسیرهای درست، خلاءهای حقوقی را پر نمایند.

تعریف سند تجاری:

سند تجاری در قانون ایران تعریف نشده است؛ اما در تئوری می‌توان برای سند تجاری دو مفهوم عام و خاص قایل شد. در مفهوم عام و وسیع، هر سند یا نوشته‌ای که در امر تجارت، کاربرد داشته باشد میتواند سند تجارتی قلمداد گردد. از این منظر، اسنادی از قبیل سفته، چک، برات، اوراق سهام، اوراق قرضه، اعتبارات اسنادی، ضمانت نامه بانکی، انواع بارنامه شامل بارنامه هوایی، دریایی، ریلی، زمینی، رسید پستی و اسناد حمل مرکب فیاتا سیاهه تجارتی (فاکتور)، بیمه نامه، قبض انبار و امثال اینها که در تجارت کاربرد دارند، اسناد تجاری محسوب می‌شوند.

در مفهوم خاص، اسنادی که مورد حمایت و توجه خاص قانونگذار قرار گرفته و علاوه بر کارکرد تجارتی دارای ویژگی خاص تجارتی نیز باشند، اسناد تجاری نامیده می‌شوند. سه اصل در امر تجارت حائز اهمیت است:

(۱) سرعت ،

(۲) سهولت

تحقق این سه اصل در دنیای تجارت، از طریق اسناد مدنی امکان پذیر نیست. لذا نیازهای تجاری سبب رواج اسنادی بین تجار شده است که با متصف شدن به یک سری ویژگیهای خاص و حمایتهای قانونگذار ، اجرای سریع و آسان و اطمینان بخش روابط تجاری را محقق می سازد. در این مفهوم فقط سه سند سفته ، چک و برات به عنوان سند تجاری شناخته می شود.

نقش و کارکرد اسناد تجاری:

اسناد تجاری (در معنای وسیع) کارکردهای متفاوتی دارند. به عنوان مثال چک و سفته و برات و اعتبارات اسنادی نقش پرداخت پول و مبادلات پولی را بر عهده دارند، که در این میان سفته و برات برای پرداختهای وعده دار و چک برای پرداختهای نقدی و اعتبارات اسنادی صرفاً برای پرداختهای بین المللی بکار می رود. فاکتور یا سیاهه تجارتی بیانگر بیع تجاری است. انواع بارنامه ها و اسناد حمل و قبض انبار علاوه بر اینکه حاکی از وجود نوعی قرارداد حمل و نقل و انبار داری (امانت) است، دلیل مالکیت کالا نیز می باشد. ضمانت نامه بانکی سند تعهد پرداخت بی قید و شرط؛ و اوراق قرضه و سهام معرف میزان مشارکت اشخاص در سرمایه گذاری ها و شرکتهای تجاری است.

اسناد تجاری خاص (چک، سفته و برات)، به لحاظ اهمیتی که در کارکرد مبادله ای پولی و گردش سرمایه دارند علاوه بر قابلیت استناد در دعوا (موضوع ماده ۱۲۸۴ قانون مدنی) ، از اوصاف دیگری نیز برخوردارند که این اوصاف برجستگی و اهمیت خاصی به آنها بخشیده است. وصف تجریدی ، وصف تنجیزی ، وصف جایگزینی ، وصف شکلی، وصف تبعی و وصف قابلیت انتقال از مهمترین ویژگیهای اسناد تجاری خاص است که آن را از دیگر اسناد تجاری و مدنی متمایز ساخته است. در اینجا این اوصاف و حدود اجرای آنها را مطالعه می کنیم.

اوصاف اسناد تجاری:

۱ - وصف تجریدی: در حقوق مدنی ، هر سندی در پی یک رابطه حقوقی صادر می شود و بقا و زوال آن سند تابع وضعیت و سرنوشت منشاء صدور خود(همان رابطه حقوقی) است. در هیچ نظام حقوقی ، دارا شدن غیر عادلانه تجویز نگردیده و به اشخاص اجازه استفاده بلا جهت داده نشده است . اکل مال به باطل در تمام نظامها محکوم و مردود است . خداوند متعال در آیه شریفه ۲۹ از سوره نساء می فرماید (یا ایها الذین آمنوا لا تاكلوا اموالکم بینکم بالباطل الا ان تكون تجاره عن تراض) و در آیه شریفه ۱۸۸ سوره بقره می فرماید (و لا تاكلوا اموالکم بینکم بالباطل و تدلوا بها الی الحکام لتاكلوا فریقاً من اموال الناس بالاثم و انتم تعلمون). از این رو سند وقتی دلیل بدهکاری است که بر مبنای معامله و تجارتی بر اساس تراضی طرفین باشد (الا ان تكون تجاره عن تراض) و به همان میزان مالی از دارنده سند به صادر کننده منتقل شده باشد . از این رو ، اگر منشاء صدور

سند، به جهتی از جهات قانونی از قبیل بطلان ، فسخ ، اقاله و امثال آن از اعتبار قانونی بیافتد، دیگر آن سند دلیل بدهی صادر کننده و استحقاق دریافت برای دارنده سند محسوب نمی‌شود . در غیر اینصورت از مصادیق اکل مال به باطل خواهد بود.

اما در حقوق تجارت، اصل امنیت معاملات تجاری و لزوم گردش سریع و آسان سرمایه با استفاده از اسناد تجاری و ترویج آن ایجاب می‌کند که این اسناد مستقل از منشاء صدور خود، واجد اعتبار و ارزش بوده و فی نفسه متضمن حقوق و تعهدات برای طرفین باشد. وصف تجریدی مبین این معنا است که رابطه حقوقی ناشی از صدور سند، مجرد و مستقل از رابطه حقوقی منشا صدور آن است. بنابراین، بر اثر صدور سند تجاری، رابطه حقوقی جدیدی ایجاد میشود که متکی به خود سند است . در اینجا نفس صدور سند تجاری موضوعیت دارد و حیات آن مستقل و وابسته به خود است. در حالی که سند مدنی طریقی برای ایفای تعهد منشاء خود بوده و حیات چنین سندی وابسته به مبنای تعهدی است که برای ایفای آن صادر شده است. به عبارت دیگر سند تجاری به هر دلیل و مبنایی که صادر شده باشد پس از صدور، رابطه حقوقی مستقل و مجردی را ایجاد میکند که به اتکای خود دلیل بدهکاری متعهد محسوب می‌شود. وجود سند در ید دارنده ظهور در اشتغال ذمه متعهد (اعم از صادر کننده و ظهرنویس و ضامن) دارد و اصل بر استحقاق دارنده آن بر مطالبه وجه سند مزبور است؛ مگر اینکه خلاف آن ثابت شود. بطور کلی اصل برائت (موضوع ماده ۱۹۷ قانون آئین دادرسی مدنی) نسبت به دعوای دارنده سند تجاری اعمال نمی‌شود. دارنده سند تجاری نباید نگران ایرادات احتمالی از قبیل ادعای فسخ و بطلان قرارداد منشاء صدور آن باشد. بویژه ، وقتی سند تجاری با انتقال و ظهرنویسی در بازار به گردش درمی‌آید، انتقال گیرنده فقط به ظاهر آن توجه دارد و عملاً نمی‌تواند به منشاء آن توجه کند.

وصف تجریدی اختصاص به مرحله صدور سند ندارد. بلکه در تمام مراحل صدور، ظهرنویسی و ضمانت، تعهد ناشی از امضای سند مستقل از رابطه حقوقی منشاء آن است.

توجه: قانون اصلاح موادی از قانون صدور چک مصوب ۱۳۸۲ با اصلاح ماده ۱۳ قانون صدور چک، وصف کیفری چکهایی که به صورت سفید امضاء (بدون قید مبلغ که در واقع حاکی از فقدان رابطه حقوقی موجد دین می‌باشد) ، مشروط، بابت تضمین انجام معامله یا تعهد (اعم از اینکه چنین قیدی در متن چک تصریح شده باشد یا اینکه با قرائن خارجی وجود چنین شرطی ثابت شود) وعده دار یا بدون تاریخ را برداشته است . همچنین در تبصره ماده ۷ اصلاحی این قانون که راجع به مجازاتهای حبس و جزای نقدی و محرومیت از داشتن دسته چک برای صادر کننده چک بلا محل می‌باشد، آمده است: این مجازاتها شامل مواردی که ثابت شود چکهایی بلا محل بابت معاملات نامشروع و یا بهره ربوی صادر شده ، نمی باشد . با توجه به مقررات مزبور، ممکن است این تصور پیش آید که قانونگذار ایران به وصف تجریدی چک توجه و تمایل ندارد. در حالی که با اندک دقت در این موضوع روشن می‌شود که این برداشت صحیح نیست. زیرا اولاً، وصف تجریدی ناظر بر تعهد و مسئولیت مدنی (به معنی عام و در مقابل مسئولیت کیفری) است . در حالی که قانون صدور چک (و اصلاحات آن) از زمره

قوانین جزایی است و قواعد حقوق تجارت از سیاست جزایی و قوانین کیفری تبعیت نمی‌کند. به عبارت دیگر وصف تجریدی سند تجاری ملازمه با مسئولیت کیفری ندارد. کما اینکه صدور سفته و برات اساساً فاقد جنبه کیفری می‌باشد. بنابراین اگر ثابت شود که چکی بابت معامله ربوی بوده، اگر چه صادر کننده قابل تعقیب کیفری نیست، ولی معافیت او از تعقیب کیفری وصف تجریدی سند را زایل نکرده و ایراد وی در مورد منشاء صدور چک (معامله ربوی) در قبال دارنده با حسن نیت مسموع نیست. ثانیاً، در وصف شکلی اسناد تجاری خواهیم گفت که اساساً چکهایی که به صورت مشروط یا وعده دار یا بابت تضمین صادر می‌شود، از زمره اسناد تجاری خارج شده و فقط از ارزش سند مدنی برخوردار است.

۲- وصف تنجیزی: در حالی که مطابق ماده ۱۸۴ قانون مدنی، عقد ممکن است مشروط یا معلق باشد، لیکن در قلمرو حقوق تجارت، شرط و قید با طبیعت اسناد تجاری و تسریع و تسهیل گردش این اسناد سازگاری ندارد. طبیعت سند تجاری اقتضا میکند که متضمن هیچ گونه قید و شرطی نباشد چرا که هر قید و شرطی مانع از ایفای نقش صحیح و اصولی سند تجاری خواهد بود. صفت تنجیزی سند تجاری به این معنا است که پرداخت وجه مندرج در سند تجاری مشروط و معلق به قید و شرطی نباشد و اعتبار سند به تحقق شرط موکول نگردد. در بحث صفت تجریدی گفتیم که وقتی سند تجاری امضاء شد و به گردش درآمد، ذاتاً و مستقلاً موضوعیت پیدا میکند. مجرد بودن سند تجاری از رابطه حقوقی منشاء خود، برای سهولت و اطمینان در گردش سریع آن در امر تجارت است. سند تجاری ممکن است دست به دست بین تاجر به گردش درآید. بنابراین، همانطور که تاجر انتقال گیرنده سند ملزم نیست به رابطه حقوقی منشاء صدور سند توجه کند، نباید نگران شروط احتمالی مندرج در سند و ادعاهای جنبی آن مثل ادعای عدم تحقق شرطی که بین صادر کننده و ایادی بعد از او مقرر شده است باشد.

در ماده ۳۱۳ قانون تجارت می‌خوانیم: «وجه چک باید به محض ارائه کارسازی شود». در قسمت اخیر ماده ۳ قانون صدور چک نیز آمده است: «هر گاه در متن چک شرطی برای پرداخت ذکر شده باشد، بانک به آن شرط ترتیب اثر نخواهد داد». در بند ۲ ماده یک کنوانسیون ۱۹۳۰ ژنو در خصوص شرایط برات، با عبارت «دستور پرداخت بدون قید و شرط مبلغ معین»، بر وصف تنجیزی برات تاکید شده است. در طرح پیش نویس قانون اصلاح قانون تجارت، مقررات مشابه بند ۲ ماده یک کنوانسیون ژنو ۱۹۳۰ پیش بینی شده است.

سئوالی که در اینجا مطرح می‌شود این است که نوشتن قید و شرط در متن سند چک یا سفته یا برات چه اثر حقوقی دارد؟ آیا شرط، باطل و کان لم یکن تلقی می‌شود یا اینکه نوشتن شرط موجب تبدیل سند تجاری به غیر تجاری می‌گردد؟ عده ای بر این نظرند که شرط مندرج در سند باطل و کان لم یکن شناخته می‌شود و وجود شرط در متن سند، موجب استبدال ماهیت سند تجاری نمی‌گردد. آقای بابک مسعودی (عضو هیات علمی دانشگاه و وکیل دادگستری) در مقاله ای تحت عنوان اصول حاکم بر اسناد تجاری به استناد قسمت اخیر ماده ۳ قانون صدور چک، ضمن کان لم یکن دانستن شرط مینویسد: «حکم قانونگذار راجع به کان لم یکن بودن

شروط مندرج در چک خصوصیتی ندارد تا آن را جزء احکام اختصاصی چک بدانیم بلکه به عکس ملاک آن منطقی در برات و سفته نیز قابل استنباط است. اعمال قاعده بلا اثر بودن شرط با سایر اصول حاکم بر اسناد تجارتي هم سوست و از بی اعتباری غیرمنطقی اسناد تجاری و مخدوش شدن تعهدات امضاء کنندگان سند جلوگیری مینماید. بنابراین صدور سند به صورت مشروط، اوصاف تجارتي آن را زایل نمیکند بلکه تنها بر شرط مذکور اثری مترتب نمیکردد». این نظر نمی تواند مورد قبول واقع شود. زیرا نه تنها وجود شرط موجب بی اعتباری سند و مخدوش شدن تعهدات امضاء کنندگان نمی شود و ملازمه ای بین شرط و بطلان سند قابل تصور نیست تا فقط این استدلال را همسو با سایر اصول حاکم بر اسناد تجارتي بدانیم، بلکه باطل و کان لم یکن دانستن شرط، بر خلاف اراده طرفین معامله و اصل صحت و وفای به شرط است. از طرف دیگر، اینکه بانک نباید به شرط مندرج در چک ترتیب اثر بدهد، به خاطر آن است که بانک مرجع قضایی و تشخیص حق و ناحق نیست و وظیفه ای جز پرداخت وجه یا صدور گواهی عدم پرداخت ندارد. لذا حکم مقرر در قسمت آخر ماده ۳ قانون صدور چک منصرف از بحث صفت تنجیزی است و مبین حکمی در مورد صحت و بطلان شرط نمی باشد. وقتی شرط صحیح و واجد اعتبار قانونی شناخته شد، دیگر از نظر حقوقی و قضایی نمی توان به آن ترتیب اثر داد. بنابراین، نتیجه وصف تنجیزی سند تجاری این نیست که شرط باطل باشد. بلکه باید معتقد باشیم سندی که به واسطه مشروط شدن به قید و شرط، در برخی موارد وصف تنجیزی خود را از دست می دهد، فقط ماهیت تجارتي آن به سند غیر تجارتي تبدیل می شود.

استبدال کلی و نسبی:

شرط مندرج در یک سند تجاری ممکن است از ناحیه صادر کننده، ظهرویس (انتقال دهنده) یا ضامن و در مورد برات ممکن است از ناحیه برات گیر (قبول کننده برات) باشد. در گردش یک سند تجاری، افراد متعدد و با عناوین مختلفی ممکن است دخالت داشته باشند. سئوالی که مطرح می شود این است که اگر در هر مرحله از مراحل مذکور شرطی در سند نوشته شود، آیا ماهیت آن سند به طور کلی به سند غیر تجارتي تبدیل می شود یا اینکه استبدال فقط نسبت به امضاء کننده مشروط و ایادی بعد از او صورت می گیرد؟ در پاسخ می گوئیم؛ اگر شرط از ناحیه صادر کننده سند (اعم از سفته، چک یا برات) باشد، نباید احکام سند تجاری بر آن بار شود. زیرا چنین سندی واجد آثار اطمینان و عدم استماع ایرادات نخواهد بود. در ماده دو کنوانسیون ۱۹۳۰ ژنو راجع به برات، بدون اینکه شرط مندرج در برات را بی اعتبار بداند، سند مشروط را فاقد ارزش برات دانسته است.

اما اگر غیر از صادر کننده، از طرف امضاکنندگان دیگر سند تجاری شرطی به سند الحاق شود، نباید درج چنین شرطی را موجب تبدیل کلی سند بدانیم. بلکه فقط در رابطه بین امضاکننده مشروط و ایادی بعد از او (و نه بین ایادی بعد از او) این سند فاقد ارزش سند تجارتي است. در فراز اول ماده ۲۳۳ قانون تجارت در باره قبولی برات آمده است: «اگر قبولی مشروط به شرط نوشته شد برات نکول شده محسوب است». واضح و روشن است که برات نکول شده نیز در زمره اسناد تجارتي و تابع احکام خاص خود می باشد. برات دهنده و هر یک از ظهرویسها

در مقابل دارنده برات مسئولیت تضامنی دارند (ماده ۲۴۹ قانون تجارت). با این حال در فراز دوم ماده ۲۳۳ قانون تجارت می‌گوید : « ... ولی معهذا قبول کننده‌ی بشرط در حدود شرطی که نوشته مسئول پرداخت وجه برات است ». قسمت آخر ماده ۲۳۳ مبین این معنا است که اگر چه در برات نکول شده، مسئولیت قبول کننده مشروط همانند سایر امضا کنندگان برات نیست، ولی نه تنها شرط باطل نیست ، بلکه قبول کننده در حدود شرط خود مسئولیت دارد. هرچند این شرط مانع سرعت و اطمینان لازم در مبادلات پولی است و چه بسا اثبات تحقق شرط مستلزم رسیدگی قضایی بسیار طولانی است.

شایان ذکر است که در طرح پیش نویس اصلاح قانون تجارت، چنانچه شرط مربوط به مرحله صدور سند باشد از نظریه استبدال کلی، و در صورتی که مربوط به مراحل بعدی باشد از نظریه استبدال نسبی پیروی شده است.

۳- وصف جایگزینی: وضع مقررات خاص و حمایت‌های قانونی از اسناد تجاری بخصوص چک، به خاطر آن است که این اسناد جایگزین پول نقد شود. حجم زیاد و حمل غیر مطمئن پول و سیاست‌های جلوگیری از خروج پول از سیستم بانکی و کاهش نقدینگی نزد اشخاص و به منظور فراهم ساختن امکان برنامه ریزی دقیق و اعمال سیاست‌های پولی و بانکی، دولت‌ها را بر آن داشته است که با وضع مقررات خاص و حمایت‌های قانونی، اسناد تجاری را در مبادلات تجاری رواج دهند. امروزه اسناد تجاری به عنوان وسیله پرداخت نقشی نظیر پول دارند. با این تفاوت که پول با برخورداری از پشتوانه دولتی، پرداخت آن تضمین شده و قابلیت گردش نامحدود را دارد، ولی اعتبار اسناد تجاری متکی به اعتبار متعهد یا متعهدین آن و در نتیجه پرداخت وجه سند غیر مطمئن است و قابلیت گردش محدود و مقید دارد. بنابراین، آنگونه که هدف دولت‌ها و قانونگذاران بوده است، اسناد تجاری به عنوان جایگزین پول رواج پیدا نکرده است.

منظور از بحث جایگزینی اسناد تجاری این نیست که ببینیم چک و سفته و برات در جامعه و مبادلات تجاری به جای پول رواج گسترده و فراگیر پیدا کرده است یا نه. بلکه وصف جایگزینی اسناد تجاری یک بحث حقوقی و در مقام پاسخ به این سؤال است که آیا دادن سند تجاری در مقام پرداخت تعهد پولی و مدنی موجب برائت مدیون و سقوط تعهد مدنی می‌شود یا خیر؟ اگر پاسخ مثبت باشد، می‌گوییم سند تجاری از وصف جایگزینی برخوردار است. برای روشن شدن مسئله به یک نمونه عملی توجه فرمایید: در یک معامله راجع به آپارتمان، خریدار به جای پرداخت ثمن چکی معادل ثمن صادر و به فروشنده تسلیم می‌نماید. اما چک به دلیل کسر موجودی در حساب صادر کننده پرداخت نمی‌شود و از سوی بانک محال علیه گواهینامه عدم پرداخت صادر می‌گردد. حال با توجه به اینکه تاخیر در پرداخت ثمن از موجبات حق فسخ برای فروشنده می‌باشد، این سؤال مطرح می‌شود که آیا صدور چک ولو اینکه وجه آن از سوی بانک محال علیه پرداخت نشود، به منزله پرداخت ثمن و قطعی شدن معامله است یا خیر؟ در همین فرض ، اگر به جای خریدار آپارتمان ، شخص دیگری از جانب او چکی معادل ثمن صادر و تسلیم نماید وضعیت حقوقی مسئله چه خواهد شد؟ اگر در این قبیل موارد، صدور سند تجاری به

منزله پرداخت ثمن یا به عبارت دیگر به منزله تبدیل تعهد مدنی به تعهد ناشی از سند تجاری باشد، در این صورت برای سند تجاری وصف جایگزینی قائل شده‌ایم.

در اینکه صدور و تسلیم اسناد تجاری موجب براءة ذمه متعهد از تعهد مدنی و تبدیل آن به تعهد تجاری می‌شود یا خیر اتفاق نظر وجود ندارد. آشنایی با دلایل هر گروه در نفی و اثبات وصف جایگزینی ما را به درک روشنتری از موضوع نزدیک می‌کند.

دلایل مخالفان وصف جایگزینی:

عده‌ای معتقدند هرگاه در معامله‌ای از سند تجاری مثل چک یا سفته به عنوان وسیله پرداخت ثمن یا مال الاجاره یا سایر تعهدات پولی استفاده شود، به صرف صدور و تسلیم سند، تا وقتی که وجه سند پرداخت نشده است، تعهد مدیون ساقط نشده و ذمه وی در قبال همان تعهد مدنی منشاء کماکان پابرجا است. این گروه برای اثبات نظر خود به دلایل زیر تمسک می‌جویند:

۱- به دلیل تعهد به تراضی دو طرف و گاه به موافقت اشخاص ثالث نیاز دارد. این تراضی باید به قصد تبدیل تعهد باشد نه به منظور استفاده از سند تجاری به عنوان وسیله‌ای برای پرداخت.

۲- قصد طرفین از مبادله سند تجاری، ایجاد تعهد جدید باشد. در حالی که استفاده از سند تجاری فقط طریق ایفای تعهد سابق می‌باشد.

۳- قصد ایجاد تعهد جدید به منظور زوال تعهد سابق باشد. در حالی که سند تجاری غالباً در تقویت تعهد پیشین دریافت می‌شود، نه برای اسقاط آن.

۴- بین قصد ایجاد تعهد جدید و قصد زوال تعهد سابق ملازمه و پیوند وجود داشته باشد. بنابراین، باید قصد مشترک و ملازمه بین زوال و ایجاد تعهد احراز شود.

۵- اصل بر عدم تبدیل تعهد است. لذا چه منشاء تردید، سقوط تعهد یا ایجاد تعهد باشد و چه ترکیب و ملازمه بین آن دو، در هر حال اصل عدم را جاری می‌کنیم و بار ارائه دلیل به عهده مدعی وقوع تبدیل تعهد است.

۶- اصل بر بقای تعهد سابق است مگر اینکه خلاف آن ثابت شود

۷- مطابق ماده ۲۹۲ قانون مدنی، تبدیل تعهد به اعتبار یکی از صور تبدیل دین، تبدیل دائن، یا تبدیل مدیون محقق می‌شود. در حالی که صدور سند تجاری برای پرداخت بدهی مدنی مشمول هیچ یک از صور مذکور نیست.

بنابراین، به اعتقاد این گروه صدور سند تجاری نوعی پیوند بین رابطه حقوقی سابق و تعهد برواتی ایجاد می‌کند تا در صورت عدم پرداخت وجه سند تجاری، ذینفع بتواند تعهد اصلی را مطالبه نماید. صدور سند تجاری مثل چک مبتنی بر توافق طرفین در تغییر وسیله پرداخت است و در صورت بلا محل بودن چک تعهد اصلی با تمام آثار خودش پابرجاست و ذینفع برای رسیدن به حق خود مخیر در استفاده از تعهد اصلی یا برواتی است.

دلایل طرفداران وصف جایگزینی: گروه دوم معتقد است که با صدور سند تجاری، دین مدنی ساقط شده و به تعهد تجاری تبدیل می‌شود. به تبع سقوط تعهد مدنی به واسطه تبدیل تعهد، کلیه تضمینات دین سابق نیز زایل می‌شود. این گروه در توجیه نظر خود به دلایل زیر استناد می‌کند:

۱- همینکه طرفین به صدور سند تجاری تراضی می‌کنند، تبدیل تعهد مدنی به برواتی را پذیرفته اند و ملزم به رضایت خود هستند.

۲- تبدیل تعهد مطابق عرف اقتصادی است. زیرا وقتی در معامله‌ای ثمن کالا به صورت چک دریافت می‌شود، طلبکار برای رسیدن به طلب خود طبق مقررات سند تجاری اقدام می‌کند.

۳- ایجاد تعهد مضاعف بر تعهد سابق محتاج دلیل است. بنابراین، اصل عدم تعهد اضافی است.

۴- اشتغال ذمتین به دین واحد صحیح نیست. یعنی یک نفر را نمی‌توان بابت دین واحد دو بار متعهد دانست

در مورد وصف جایگزینی اسناد تجاری و تبدیل تعهد مدنی به تعهد تجاری، رویه‌های متفاوتی در دادگاهها اتخاذ شده است. شعبه ۶۵ دادگاه حقوقی دو تهران به شرح دادنامه شماره ۶۸۹ مورخ ۱۳۷۳/۱۰/۱۷ صدور سفته به منظور پرداخت مال الاجاره را به منزله تبدیل تعهد تلقی نموده و با سقوط تعهد اصلی، ضمانت از آن را هم منتفی دانسته است شعبه دوم دادگاه عمومی کرج در دادنامه شماره ۴۷۸ مورخ ۱۳۷۴/۱۰/۱۲ صدور چک بابت ثمن معامله را ولو اینکه چک مزبور برگشت شده باشد به منزله پرداخت ثمن (ایفای تعهد) دانسته است. در مقابل، شعبه ۱۸۶ دادگاه عمومی تهران در دادنامه شماره ۲۰۲۲ مورخ ۱۳۷۵/۲/۱۱، در رد تبدیل تعهد اصلی به تعهد ناشی از سند تجاری اینگونه استدلال شده است که «...مصادق تبدیل تعهد این است که اسباب تعهد و متعلق موضوع آن با یکدیگر با یکدیگر مغایرت داشته باشد، بدین معنی که سبب و متعهد به غیر از تعهدات عقد قدیم باشد در حالی که با جایگزین شدن سفته های جدید صرفاً دین سابق به مدیون جدید منتقل شده و در انتقال دین ... وثایق سابقه از بین نمی‌رود.»

به نظر می‌رسد آنچه کمتر مورد توجه قرار گرفته این است که وصف جایگزینی اسناد تجاری حاصل توافق و تراضی طرفین نیست، بلکه صفت جایگزینی ناشی از قواعد حقوقی حاکم بر اینگونه اسناد است. بر خلاف نظر مخالفین وصف جایگزینی، برای تبدیل تعهد مدنی به تعهد برواتی نیازی به احراز قصد تبدیل تعهد و تصریح به

اسقاط تعهد سابق و ایجاد تعهد جدید نیست. بلکه استبدال از آثار و نتایج صدور سند تجاری است و در صورتی که طرفین برای جلوگیری از این اثر توافق نکرده باشند، پذیرش دو تعهد با احکام و آثار متفاوت بر ذمه یک شخص راجع به دین واحد بر خلاف اصل است. وصف جایگزینی نتیجه منطقی وصف تجریدی و موافق با مقررات خاص حاکم بر اسناد تجاری است. بنابراین باید معتقد باشیم، صدور سند تجاری در مقام پرداخت دین مدنی موجب تبدیل تعهد مدنی به تعهد تجاری و سقوط تعهد سابق با تمام تضمینات آن است مگر اینکه طرفین به ضمیمه شدن تعهد جدید به تعهد سابق تصریح کرده باشند، یا با دلایل و مدارک متقن چنین توافقی احراز شود.

۴ - وصف شکلی: در اعمال حقوقی شکل سند از اهمیت چندانی برخوردار نیست، بلکه آنچه واجد اهمیت اساسی می‌باشد ماهیت عقد و اصل رضایی بودن آنها است. ولی در اسناد تجاری، شکل سند از ارکان اساسی به شمار می‌رود؛ تا جایی که عدم رعایت شکل، باعث خروج سند از شمول مقررات خاص اسناد تجاری می‌شود. استاد محترم جناب آقای بهرام بهرامی در مقاله وصف تجریدی در اسناد تجاری می‌فرمایند: «در اسناد تجاری شکل و فرم سند دارای اعتبار و اهمیت بسزایی است. قانونگذار برای صحت و اعتبار اسناد تجاری از نظر شکلی شرایطی را پیش بینی کرده است ... اگر سند تجاری فاقد یک یا چند شرط از شرایط اساسی بوده باشد، دارنده چنین سندی حق استناد به اصل عدم توجه ایرادات را نخواهد داشت. بنابراین عدم رعایت شرایط شکلی و ماهوی در تنظیم سند تجاری ممکن است بعضاً موجب بلا اعتبار شدن سند مزبور و باعث از دست دادن قوه اجرایی سند و یا حتی موجب خروج سند مزبور از زمره اسناد تجارتی گردد» آقای بابک مسعودی در این باره می‌نویسد: «جنبه شکلی اسناد تجاری (در حقوق تجارت ایران و کنوانسیون های ۱۹۳۰ و ۱۹۳۱ ژنو) اهمیت فوق‌العاده‌ای داشته و نقایص شکلی موجب بی اعتباری آنها می‌گردد. لزوم احترام به شکل و صورت سند، بدین جهت است که به امضاء کنندگان سند تفهیم نماید، تعهد ایشان جنبه تجریدی دارد.»

مطابق ماده ۲۲۳ قانون تجارت، برات علاوه بر امضا یا مهر برات دهنده باید دارای قید کلمه (برات) در روی ورقه، تاریخ تحریر (روز و ماه و سال)، اسم شخصی که باید برات را تادیه کند، مبلغ، تاریخ تادیه، مکان تادیه، اسم شخصی که برات در وجه یا حواله کرد او پرداخته می‌شود و با تصریح به این که نسخه اول یا دوم یا سوم یا چهارم الخ است باشد. مطابق ماده ۲۲۵ این قانون تاریخ تحریر و مبلغ برات باید با تمام حروف نوشته شود. در صورتی که برات شرایط شکلی مندرج در ماده ۲۲۳ (به استثنای قید کلمه برات) را نداشته باشد؛ به موجب ماده ۲۲۶ این قانون، آن سند مشمول مقررات راجعه به بروات تجارتی نخواهد بود.

مستفاد از مواد ۳۰۷ و ۳۰۸ قانون تجارت، سفته (فته طلب) باید علاوه بر امضاء متضمن شرایط زیر باشد: الف) تاریخ صدور، ب) مبلغی که باید تادیه شود، ج) نام گیرنده وجه د) تاریخ پرداخت. از مواد ۳۱۰ تا ۳۱۳ قانون تجارت به خوبی استفاده می‌شود که چک در صورتی تجاری و مشمول مقررات خاص اسناد تجاری است که علاوه بر امضای صادر کننده متضمن تاریخ صدور و مبلغ معین و مفید معنای واگذاری وجوه نزد محال علیه به خود یا دیگری باشد. بنابراین در صورتی که چک برای منظور دیگری غیر از انتقال وجه، مثل بابت تضمین یا

امانت یا به صورت وعده دار، مشروط و سفید امضاء صادر شود به عنوان چک تجاری محسوب نخواهد شد. هر چند در مورد چک و سفته مقررات صریحی در قانون تجارت وجود ندارد که اسناد چک و سفته در صورت نداشتن شرایط شکلی از زمره اسناد تجاری خارج شود. ولی با توجه به ماهیت اسناد تجاری و تبعیت کلی چک و سفته از مقررات برات، می‌توان گفت که وصف شکلی نسبت به این دو سند نیز ساری است. اگر چه جا دارد که در بازنگری قانون تجارت به این مهم بطور مستقل توجه شود در خاتمه این بحث متذکر می‌شد که اگر برخی از شرایط سند تجارتی، قبل از ظهنویسی و انتقال به دیگری بر حسب تراضی صادر کننده تکمیل گردد، اعتبار یک سند تجاری را دارا خواهد بود

۵ - وصف تبعی (تجارتی بودن تعهدات براتی): اسناد تجاری، نه تنها از نظر شکل، بلکه از جهت چگونگی مطالبه وجه آن، نحوه طرح دعوا، مقررات حاکم بر نحوه رسیدگی و مسئولیت امضاء کنندگان، تابع احکام و مقررات خاصی است که از آن به عنوان وصف تبعی یا وصف تجاری بودن تعهدات برواتی یاد شده است. هدف قانونگذار این است که برای تحقق اصل سرعت و اطمینان در امر تجارت، روشهای سهل‌تری در اختیار بازرگان قرار گیرد. مسئولیت تضامنی امضاء کنندگان سند تجاری (موضوع ماده ۲۴۹ قانون تجارت)، استفاده از شیوه‌های ساده‌ی واخواست و اخذ گواهی عدم پرداخت برای اثبات امتناع مدیون از پرداخت (موضوع مواد ۲۹۳ تا ۲۹۷ و ۳۰۹ و ۳۱۴ قانون تجارت و رای وحدت رویه شماره ۵۳۶ هیات عمومی دیوانعالی کشور مورخ ۱۳۶۹/۷/۱۰)، صدور قرار تامین خواسته بدون تودیع خسارت احتمالی (به شرط رعایت مواعد قانونی) (موضوع ماده ۲۹۲ قانون تجارت و بند ج ماده ۱۰۸ قانون آئین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب در امور مدنی) و ممنوعیت خوانده دعوی مستند به اسناد تجاری برای درخواست تامین خسارت احتمالی (موضوع ماده ۱۱۰ همان قانون)، معافیت اتباع خارجی از دادن تامین در دعاوی راجع به اسناد تجاری (موضوع بند ۲ ماده ۱۴۴ همان قانون)، کوتاه بودن مدت مرور زمان (موضوع ماده ۳۱۸ قانون تجارت) و محدودیت‌های زمانی برای قبول یا نکول یا واخواست و اقامه دعوا (موضوع مواد ۲۳۵، ۲۶۵، ۲۷۴، ۲۸۵ تا ۲۹۰ و ۳۱۵ قانون تجارت) و همچنین عدم امکان تقسیط بدهی ناشی از سند تجاری (موضوع ماده ۲۶۹ قانون تجارت) از مهمترین مقررات خاص اسناد تجاری است.

علاوه بر این، پیش بینی صلاحیت محلی اختیاری در دعاوی بازرگانی و نیز امکان پیش بینی محاکم خاص از دیگر امتیازات اسناد تجاری است. در بسیاری از کشورها رسیدگی به دعاوی بازرگانی در صلاحیت ذاتی دادگاههای تجاری است. ولی در قانون ایران، متأسفانه تا کنون گام عملی در این راستا برداشته نشده است. جا دارد این موضوع مورد توجه قانونگذار قرار گیرد و تا وضع قانون خاص، رئیس قوه قضائیه می‌تواند با استفاده از اختیارات حاصل از ماده ۴ قانون تشکیل دادگاههای عمومی و انقلاب، شعبی از دادگاهها را مأمور رسیدگی به دعاوی تجاری نماید.

۶- وصف قابلیت انتقال: از دیگر اوصاف اسناد تجاری قابلیت انتقال و واگذاری آنها است. وصف مبادله‌ای اسناد تجاری علاوه بر نقشی که در اقتصاد دارد و باعث سرعت و سهولت اعمال بازرگانی می‌گردد؛ با هر بار ظهرنویسی و انتقال، موجب افزایش اعتبار سند تجاری می‌شود. زیرا افراد بیشتری در قبال پرداخت وجه سند مسئولیت تضامنی پیدا می‌کنند. به موجب مواد ۲۴۵، ۳۰۹ و ۳۱۲ قانون تجارت، اسناد تجاری (برات، سفته و چک) از این قابلیت برخوردارند که به صرف امضاء در ظهر آن به دیگری منتقل گردند. حتی اگر در متن چک یا برات یا سفته به قابلیت انتقال یا عبارتی نظیر «به حواله کرد» تصریح نشده باشد، سند تجاری ذاتاً قابلیت نقل و انتقال را دارد. در اینجا دو سؤال اساسی مطرح می‌شود که به بررسی آن می‌پردازیم:

سؤال اول - اگر صادر کننده یا هر یک از ظهر نویسها، انتقال سند و ظهرنویسی را منع کند، چه اثر حقوقی بر ممنوعیت مزبور مترتب است؟ آیا سند از زمره سند تجاری خارج می‌شود؟ آیا شرط ممنوعیت بلا اثر و کان لم یکن شناخته می‌شود؟ یا اینکه شرط معتبر است و سند مشمول مقررات اسناد تجاری هست، ولی قابل انتقال نیست؟ حالت چهارمی هم قابل تصور است و آن اینکه شرط مانع انتقال نیست، با این تفاوت که منتقل الیه بعد لحظه اندراج شرط باید در حدود شرط خود را ذیحق در مطالبه بداند و منتظر ایرادات احتمالی صادر کننده یا ظهرنویس شرط کننده باشد. در جامعه به موارد متعددی برخورد می‌کنیم که صادر کننده چک، روی عبارت «یا به حواله کرد» خط زده است، یا اینکه مهر قرمز رنگی با عنوان «غیر قابل انتقال و ظهر نویسی» بر روی چک حک شده است. شعبه پنجم دادگاه عمومی تهران با این استدلال که صادر کننده چک روی کلمه «حواله کرد» را قلم زده است، چک را غیر قابل ظهرنویسی دانسته و در خصوص شکایت دارنده‌ای که با ظهرنویسی چک به وی منتقل شده، متهم را تبرئه کرده است. با در نظر گرفتن مجموع قواعد حاکم بر اسناد تجاری از یک سو، و اعتبار شروط و قراردادهای خصوصی از سوی دیگر، باید بگوییم که اگر چه شرط منع ظهرنویسی و انتقال معتبر است، ولی این شرط مانع انتقال سند تجاری که به آن انتقال ساده‌می‌گویند، نیست. منتها اگر در رابطه بین منع کننده انتقال و طرف دیگر، مسائلی از قبیل تهاوتر، فسخ و بطلان پیش آید، دارنده سند که علیرغم ممنوعیت انتقال، آن را از ظهرنویس دریافت کرده است نمی‌تواند به اصل عدم استماع ایرادات استناد کند. این معنی در قانون تجارت ایران تصریح نشده است. ولی مقتضای جمع بین وصف قابلیت انتقال و اعتبار شرط همان است که گفته شد

سؤال دوم - آیا می‌توان سند تجاری را بدون تصریح در ظهر آن، به موجب سند یا قرارداد جداگانه به دیگری انتقال داد؟ قانون تجارت ایران در این زمینه ساکت است. ممکن است چنین تصور شود که عبارت «ظهرنویسی» مذکور در مواد ۲۴۵ و ۳۱۲ قانون تجارت ظهور در این معنی دارد که انتقال باید لزوماً در خود سند قید شده باشد. همچنین ممکن است گفته شود که اگر انتقال در خود سند قید نشود، سلسله ظهرنویسان قابل شناسایی نخواهند بود و بعلاوه دارنده سند از امکان مراجعه به تعداد بیشتری از ظهرنویسها محروم خواهد شد. ولی همانطور که در وصف شکلی و وصف تنجیزی در مورد اعتبار شرط گفته شد، هر یک از ظهر نویسها میتواند با

توافق طرف معامله، خود را از مسئولیت تضامنی ناشی از سند تجاری مبرا کند. بنابراین، همانطور که سند در وجه حامل ممکن است به قبض و اقباض منتقل شود، بدون اینکه انتقال دهنده خود را مسئول تضامنی پرداخت وجه سند بداند، در اینجا می‌گوییم انتقال سند با نوشته جداگانه منعی ندارد؛ لیکن اگر انتقال با امضا در ظهر سند نباشد، عنوان ظهنویس و مسئولیتهای ناشی از آن بر انتقال دهنده صدق نمی‌کند. در ماده ۱۶ ضمیمه اول کنوانسیون ۱۹ مارس ۱۹۳۱ ژنو در مورد قانون متحدالشکل راجع به چک تصریح شده است که ظهنویسی باید روی چک یا برگه منضم به آن نوشته شود و به امضای ظهنویس برسد.

جعل اسناد

در ایران، جعل یک سند، در دو شکل اساسی، بصورت «جعل مادی» و «جعل معنوی» تعریف می‌شود. جعل مادی به تغییر ظاهری یک سند با استفاده از روش‌های فیزیکی مانند برش یا تراش آن گفته می‌شود و جعل معنوی به تغییر مفاد یک سند اطلاق می‌گردد.

تعریف جعل:

در قانون ایران از جرم جعل تعریفی ارائه نشده بلکه احکام راجع به انواع مختلف آن طی بیست ماده از مواد ۵۲۳ الی ۵۴۲ فصل پنجم قانون تعزیرات مصوب ۱۳۷۵ و نیز قوانین دیگر بیان شده است.

جعل در لغت به معنای 'خلق کردن و دگرگون کردن' و تزویر به معنای 'حیله و تقلب و خلاف واقع جلوه دادن چیزی' و در اصطلاح حقوقی، جعل و تزویر عبارت است از 'ساختن هر چیز مثل سند به یکی از طرق پیش‌بینی شده در قانون برخلاف حقیقت و به ضرر دیگری'.

بر این اساس عنصر ضرر در جعل مفروض تلقی شده و ضرورت ندارد که مدعی جعل در مقام اثبات آن برآید، همچنین لازم نیست، ضرر، تحقق خارجی داشته باشد یعنی در عالم واقع ضرر محقق شود، بلکه احتمال ورود ضرر نیز کفایت می‌کند.

دکتر حسین میر محمد صادقی در کتاب 'جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی' در تعریف جرم جعل می‌نویسد: ساختن یا تغییر دادن آگاهانه نوشته یا سایر چیزهای مذکور در قانون به ضرر دیگری به قصد جا زدن آنها به عنوان اصلی در ماده ۵۲۳ قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) در این مورد آمده است: جعل و تزویر عبارتند از ساختن نوشته یا سند یا ساختن مهر یا امضای اشخاص رسمی یا غیر رسمی، خراشیدن یا تراشیدن یا قلم بردن یا الحاق یا محو یا اثبات یا سیاه کردن یا تقدیم یا تاخیر تاریخ سند نسبت به تاریخ حقیقی یا الصاق نوشته ای به نوشته دیگر یا به کار بردن مهر دیگری بدون اجازه صاحب آن و نظایر اینها به قصد تقلب.

براین اساس ساختن یا تغییر دادن آگاهانه نوشته یا سایر چیزهای مذکور در قانون به قصد جا زدن آنها به عنوان اصل برای استفاده خود یا دیگری و به ضرر غیر جعل محسوب می شود.

قوانین

در قوانین ایران هر تغییری در اسناد جرم نیست بلکه تغییر با حيله و نیرنگ و باعث ضرر به دیگری جعل اسناد محسوب می شود. مواد ۵۲۳ تا ۵۴۲ قوانین مجازات اسلامی در ایران مجازات هایی را برای جاعلین اسناد در نظر گرفته است. این مجازات ها شامل مجازات های نقدی و زندان می شود و در مواردی از جمله جعل دستخط [رهبر](#) و دیگر مقامات ایران، جعل چک و یا اسناد ادارات حکومتی و یا مدارک تحصیلی، اعمال می شود. مجازات جعل مدارک فارغ التحصیلی دانشگاه ها داخل یا خارج از ایران یا استفاده از این اسناد مجعول به استناد ماده ۵۲۷ [قانون مجازات اسلامی](#) حبس از یک سال تا ۳ سال می باشد.

روش های تشخیصی

از روش های مختلفی برای تشخیص اسناد جعلی استفاده می شود که شامل روش های زیر می شود:

- روش فیزیکی: از نور [ماوراء بنفش](#) برای مشاهده تغییر یا حذف اسناد نوشته شده با خودنویس و تشخیص لومیناس (نخ پول) چک و پول استفاده می شود از اشعه [مادون قرمز](#) نیز برای تشخیص زمان امضای جعل شده یا برای موارد تشخیصی در اسناد نیمه سوخته (نوشته ای که به رنگ خاکستری درآمده باشد) استفاده می شود.
- روش شیمیایی: برای تشخیص تجانس دو نمونه خطی یک سند، از آزمایش «توفل آنالیز» استفاده می کنند. همچنین برای ظهور آثار یا خطوطی که در شناسنامه ها یا اسناد رسمی با جوهر نوشته می شود از آزمایش «سولفوسیانورپتاسیم» استفاده می گردد.
- گرافولوژی: گرافولوژی، روانشناسی خط و امضاء می باشد که از طریق آن می توان تشخیص داد که فرد امضاء کننده در شرایط عادی سند را امضاء کرده یا تحت فشار روحی بوده است.

میزان گستردگی

مقامات قضایی ایران آمار جعل اسناد را روبه رشد می دانند یک از مقامات قضایی ایران اعلام کرده است تنها در یک دادسرا حدود ۸ هزار پرونده جعل سند وجود دارد.

مقامات قضایی ایران اعلام کردند که دستگاه قضایی ایران با کمبود کارشناس جعل الکترونیکی مواجه می‌باشد و اعلام کرده‌اند که این موضوع مشکلات زیادی برای دستگاه قضایی ایجاد کرده‌است در ایران بررسی پرونده‌های جعل الکترونیکی به کارشناسان نرم‌افزار ارجاع می‌شود.

مصادیق جرم جعل به موجب قانون عبارت است از:

الف) تحصیل غافل‌گیرانه امضای واقعی:

هرگاه به طور غافل‌گیرانه و توأم با قصد تقلب از شخصی امضا گرفته شود، هر چند که امضاء، واقعی می‌باشد ولی دو شرط تقلب و غافل‌گیرانه بودن موجب می‌شود که جرم جعل تحقق پیدا کند.

ب) تراشیدن و خراشیدن: خراشیدن، از بین بردن یک جزء کلمه است مثل این که واژه 'حسین' را به 'حسن' تبدیل کند ولی تراشیدن، از بین بردن تمام کلمه است.

ج) قلم بردن در نوشته: تغییر و تبدیل حروف و کلمات یا ارقام موجود، بدون این که کلمه یا رقم جدیدی اضافه شود مثل این که عدد ۱ را به ۲ یا ۳ تبدیل کند.

د) اثبات در نوشته: اعتبار بخشیدن به سند یا نوشته باطل از طریق پاک کردن و از بین بردن علامت بطلان سند یا کلمه 'باطل' از روی سند است.

ه) الحاق و الصاق: در الصاق، حداقل دو نوشته متفاوت از یک شخص به همدیگر وصل و چسبانده می‌شود به طوری که در نظر اول یک سند به حساب می‌آیند ولی در الحاق، رقم یا حرف یا کلمه‌ای در متن یا حاشیه یک سند اضافه می‌شود.

عناصر اصلی جرم جعل

عنصر مادی جعل: عنصر مادی در جرم جعل عبارت است از:

۱- فعل مرتکب که ممکن است به صورت‌های زیر ظاهر شود:

الف) فعل مثبت: که همان قلب حقیقت در یک نوشته دارای ارزش و سندیت به یکی از صور پیش‌بینی شده در قانون است و مطابق ماده ۵۲۴ به بعد قانون مجازات اسلامی شامل افعال مثبت زیر می‌شود:

- جعل احکام یا امضاء یا مهر یا فرمان یا دست خط مقامات دولتی (به اعتبار یا از حیث مقام آنان قانون مجازات ۵۲۴ و ۵۲۵)

- جعل مهر، تمبر، منگنه یا علامت یکی از شرکت‌ها یا موسسات یا ادارات دولتی یا نهادهای انقلاب اسلامی یا نهادهای عمومی غیر دولتی و یا شرکت‌ها و تجارت خانه‌های غیر دولتی (۵۲۵، ۵۲۸، ۵۲۹)

- جعل احکام دادگاه‌ها یا اسناد یا حواله‌های صادره از خزانه دولتی و منگنه یا علامتی که برای تعیین عیار و یا نقره به کار می‌رود (۵۲۵)

- جعل اسکناس رایج داخلی یا خارجی یا اسناد بانکی یا اسناد و اوراق بهادار و حواله‌های صادره از خزانه (۵۲۶)

- جعل مدارک تحصیلی (۵۲۷)

- جعل در اسناد و نوشته‌های غیر رسمی (۵۳۶)

- جعل در اسناد و نوشته‌های رسمی (۵۳۲ و ۵۳۳)

- عکس برداری از اوراق و مدارک (۵۳۷)

- جعل گواهی پزشکی (۵۳۸)

- صدور گواهی نامه خلاف واقع (۵۴۰)

ب) فعل منفی یا ترک فعل: که در جعل مفادی یا معنوی محقق می‌شود. زیرا در اثر ترک فعل، سندی ایجاد شده که محتوای آن با واقعیت تطبیق نمی‌کند؛ مثل این که قسمتی از تقریرات شخصی که سند را دیکته می‌کند، حذف کرده و ننویسیم و بر اثر آن یک تعهد یا حقی را که موجب ضرر به غیر است، مخفی کنیم.

عنصر معنوی جعل: عبارت از علم و عمد در فعل یا ترک فعل توسط مرتکب است؛ یعنی علم به خلاف واقع بودن عمل و اراده عمل خلاف واقع.

جعل از زمره جرایم جرائم مادی صرف نمی‌باشد بلکه نیازمند عنصر روانی است که بدون احراز آن امکان تعقیب سازنده یا تغییر دهنده سند یا نوشته یا چیز دیگری تحت عنوان جرم جعل وجود ندارد.

برای تحقق عنصر روانی جرم جعل از یک سو باید قصد ساختن یا تغییر دادن احراز شود. از سوی دیگر مرتکب باید قصد کامل فریب دادن دیگران را از این سند یا نوشته یا چیز مجعول دیگری را به عنوان اصل قبول نمایند و از این طریق به ضرر خود عمل نمایند داشته باشد .

منتفع شدن یا قصد منتفع شدن شخص جاعل ضرورت ندارد، بنابراین قصد استفاده بردن دیگران هم کفایت می کند. عنصر ضرر در جعل، مفروض گرفته شده است و ضرورتی ندارد که مدعی جعل در مقام اثبات آن برآید. همچنین احتمال وجود ضرر کفایت می کند و لازم نیست که ضرر، تحقق خارجی داشته باشد .

منظور از عنصر ضرری لزوماً ورود ضرر بالفعل نیست، بلکه ضرر بالقوه یا محتمل نیز کفایت می کند. دیوان عالی کشور در یکی از آرای خود اشعار می دارد: 'اضرار آنی شرط تحقق [جعل] نیست، بلکه عمل جعل اگر در آینده و حتی بالقوه متضمن ضرر دیگری باشد، مورد باموارد مربوط به جعل منطبق است. بنابراین از بین بردن عمدی سند مجعول مانع تعقیب جرم نخواهد بود .

عنصر قانونی جرم جعل: قانون گذار برای جرم جعل، در مواد ۵۲۴ تا ۵۴۲ قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) مجازات های حبس و جزای نقدی یا هر دو را با هم برای مرتکب پیش بینی کرده است .

جرم جعل از جرایم غیرقابل گذشت است و رضایت شاکی خصوصی، جاعل را از تعقیب کیفری و مجازات معاف نمی کند، علاوه براین مجازات جرم جعل قابل تعلیق نیست و متهم ناگزیر به تحمل حبس تعیین شده و پرداخت جزای نقدی خواهد بود .

نتیجه جرم جعل: حداقل ضرر بالقوه برای تحقق جرم جعل ضروری است و باید بین آن و عمل مادی فیزیکی در جرم جعل رابطه سببیت وجود داشته باشد .

منظور از عنصر ضرر لزوماً ورود ضرر بالفعل نیست بلکه ضرر بالقوه یا محتمل کفایت می کند.

ضرر در جرم جعل برخلاف جرائم علیه اموال لزوماً ضرر مادی نیست بلکه ضرر معنوی نیز کفایت می کند .

فاکتورهای اصلی ساخت و تولید اسناد ایمن در مقابل جعل برای تولید یک سند ایمن مراحل مختلفی که معروف به فاکتورهای اصلی و اساسی تولید و ساخت اسناد امنیتی است طی می شود. این فاکتورها شامل کاغذ، طراحی، چاپ و موارد الصاق شونده می باشد.

کلمه کاغذ، از واژه چینی «کاک دز» یا «کوکدوز» گرفته شده است. نام فارسی آن رخنده یا پوزه است. "کاغذ عبارت است از تراکم درهم و برهم الیاف سلولزی که بطور نامنظم، داخل همدیگر شده و در نتیجه تشکیل یک ماده فشرده را می دهد." (دانشور، ۰۷۳۱: ۲۲۶).

کاغذهای امنیتی: کاغذهای امنیتی در گروه مصارف فرهنگی قرار گرفته است. تا قبل از سال ۱۳۷۸ کاغذ های امنیتی از خارج کشور خریداری می شد، اما از این سال به بعد با راه اندازی کارخانه تولید کاغذ اسناد بهادار تکاب در چمستان شهرستان آمل توسط بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران تولید کاغذهای اسکناس، پاسپورت، چک پول ها در داخل کشور و با کیفیت بسیار بالایی انجام می گیرد.

ملاحظات اصلی و اساسی در کاغذهای امنیتی کاغذ مورد استفاده در یک سند، به نوع و کاربرد آن سند بستگی زیادی دارد. خواص کاغذهای موجود بسیار متنوع می باشد. انتخاب خواص مکانیکی کاغذ به مصارف آن مربوط می شود. مثلاً کاغذ اسکناس باید مقاومت بالایی در مقابل تاخوردگی داشته باشد، در عوض کاغذ گذرنامه باید مقاومت سایشی پایینی داشته باشد. لازم به ذکر است که بالا بودن خواص مکانیکی یک کاغذ همیشه نمی تواند به عنوان یک ویژگی مثبت در نظر گرفته شود. مهمترین ویژگی کاغذ امنیتی، خواصی مانند عدم تلاؤ در مقابل نور ماورای بنفش، واترمارک، حساسیت شیمیایی، نوارهای امنیتی، الیاف فلوئورسنس و دانه های رنگی موجود باشد.

۲ طراحی

یکی از فاکتورهای مهمی که در ساخت اسناد امنیتی مد نظر قرار می گیرد طراحی دقیق و کارشناسانه است که حتی الامکان غیرقابل جعل و چاپ باشد. در طراحی امنیتی به طور کلی به جای نقاط برای تشکیل تصاویر از خطوط در هم تنیده استفاده می شود، زیرا امکان کپی برداری از آنها بسیار مشکل و حتی غیر ممکن است (مجله علوم سبز، ۱۳۸۱ شماره ۲).

انواع الگوهای طراحی امنیتی

برای طراحی امنیتی الگوهای متنوعی وجود دارد که ممکن است بر حسب نوع سند امنیتی از یک یا چند نوع از این الگوها استفاده گردد. معروفترین الگوهای طراحی امنیتی عبارتند از:

۱ متون میکروسکوپی و چاپ میکروسکوپی (Micro print and Micro text)

۲ الگوهای مدالین یا خطوط برجسته ظریف (Medalion Patterns)

۳ پیام ها یا تصاویر مخفی (Latent Image)

۴ الگوهای گیلوش (Guilloche Patterns)

چاپ امنیتی برای اجتناب از کپی برداری از اسناد به وسیله چاپ های متداول فتوکپی ها و پرینترها) معمولاً از چاپ های ویژه ای در اسناد امنیتی سود می جویند که مهمترین آنها عبارتند از:

چاپ رنگین کمانی (Rain bow)

چاپ سی ترو (See Trough)

چاپ اینتالیو (Intaglio)

چاپ میکرو (Micro)

چاپ سربی یا لتر پرس (Letter press)

چاپ افست خشک (Dry Offset)

مرکب های امنیتی:

مرکب های امنیتی، مرکب هایی با ویژگی های خاص شیمیایی و فیزیکی نامتعارف هستند که اغلب در سیستم های چاپی فلکسو، اسکرین، اینتالیو و با فرمول بندی ویژه و انحصاری تحت نظارت کارشناسان فنی خبره و با کنترل های دقیق امنیتی و به صورت عمومی یا به سفارش چاپخانه های خاص تولید می گردند. همواره تحقیقات گسترده ای در تولید و بهسازی این محصولات در آزمایشگاه های شیمیایی شرکت های سازنده انجام گرفته و ضمانت نامه های امنیتی معتبری برای مصرف کنندگان صادر می شود. ویژگی های پیچیده و منحصر به فرد این مرکب ها و تولید انحصاری و محدود توسط معدود شرکت ها در جهان باعث گردیده محصولات چاپی که از ارزش بالایی برخوردار بوده و یا در بسته بندی برخی محصولات خاص استفاده می گردند، از این مرکب ها بهره جویند.

موارد الصاق شونده

منظور از موارد الصاق شونده، قطعاتی هستند که پس از تولید اسناد امنیتی، جهت حفاظت بیشتر در مقابل دستکاری وجعل، همچنین شناسائی دستگاهی و سیستمی و تعیین اصالت آنها به اسناد الصاق می گردد مانند هولوگرام، لامینیت، بارکد، چیپ یا تراشه، RFID و...

۱ هولوگرام

واژه هولوگرام ریشه یونانی دارد و از کلمات هولو به معنای (whole) تمام و کامل و gramma به معنای پیغام و نگاشت گرفته شده و در اصل به معنی تصویر سراسری است، که معادل فارسی آن تمام نگار می باشد.

خصوصیات هولوگرام عبارت است از:

غیرقابل انتقال از روی کالایی به کالای دیگر حتی با استفاده از روش هایی همچون حرارت، بخار و...

حساسیت بالا و مخدوش شدن در صورت دستکاری؛

مقاومت در برابر حرارت برای کالاهایی که در معرض حرارت می باشند؛ غیرقابل کپی برداری و تکثیر مجدد توسط سایر تولید کنندگان؛ دارا بودن ظاهری بسیار زیبا و شکیل؛

قابلیت تولید در اندازه ها و طرح های گوناگون؛

قابلیت استفاده و نصب بر روی انواع کالاها.

۲ بارکد

بارکد عبارت است از مجموعه ای از مستطیل ها و فضای خالی که یک کاراکتر را مشخص می نمایند. ترتیب و ضخامت و فضای خالی بین این مستطیل ها براساس قاعده و یکسری قوانین و قراردادهای از پیش تعیین شده می باشد، که از آن برای بازخوانی این کدها استفاده می شود " معاونت پژوهش دانشکده امام باقر(ع)، همان منبع، ص ۹۵ بارکدها را می توان به دو نوع یک بعدی و دو بعدی تقسیم بندی نمود. در بارکدهای یک بعدی ضخامت ها و فاصله بین آنها در یک راستا تغییر می کند، اما در بارکدهای دو بعدی در هر دو جهت این اتفاق صورت می گیرد. در این بارکدها بدلیل ذخیره شدن اطلاعات در دو بعد، حجم اطلاعات موجود در یک سطح معین، بسیار بالاتر از بارکدهای یک بعدی است. در حال حاضر از بارکدهای یک بعدی در فروشگاه ها برای قیمت گذاری اجناس و از بار کدهای دو بعدی در کارت های شناسائی استفاده می شود. در این روش با قراردادن بارکد در داخل سند صادر شده و سپس تطبیق آن توسط بارکد خوان، در محل های کنترلی از طریق

انتقال اطلاعات که بصورت رمزگذاری در بارکد بوده به رایانه های متصدیان کنترل، تطبیق آن با اطلاعات اولیه صدور با سرعت و دقت کنترل می گردد.

۳ لیبل های هوشمند RFID

RFID حروفی از عبارت Radio Frequency Identification است و به شناسایی با استفاده از فرکانس رادیویی اشاره می نماید. RFID یک روش برای شناسایی اشیا به صورت خودکار است و می توان آن را متمم یا مکمل بارکد دانست. از طرفی در این فناوری، براساس امواج رادیویی عمل می شود که نیازی به تماس بین وسیله گیرنده اطلاعات و نشانه حامل داده نیست و همچنین رسیدن نور از حامل داده به وسیله گیرنده اطلاعات ضرورت ندارد. در این فناوری، می توان از نشانه حامل داده، اطلاعاتی را خواند و یا در آن اطلاعاتی نوشت "ماهنامه صنعت چاپ، شماره ۶۹۲، ص ۱۲۳ برچسب یا نشانه RFID شامل دو قسمت اصلی تراشه و آنتن است. تراشه در مرکز و آنتن در اطراف آن قرار می گیرد. نشانه های RFID در انواع Passive و Active وجود دارند. در نوع Passive نشانه صرفاً سیگنال های رادیویی را به امواج ارسال شده از داده خوان منعکس می کند، منبع تغذیه ندارد و در فواصل محدود از ۱۰ سانتی متر تا ۵/۴ متر (قابل استفاده است. نوع اکتیو دارای منبع تغذیه است، خودش می تواند سیگنال های رادیویی بفرستد و در فواصل تا ۹۰ متر قابل استفاده می باشد. (ویژه نامه صنعت چاپ، شماره ۶۹۲: ۱۳۶).

۴ لامینیت (Laminate)

لامینیت ورقه پلاستیکی شفاف است که برای حفاظت از اطلاعات فردی بر روی اوراق حاوی اطلاعات الصاق می شود. برای امنیت بیشتر در لامینیت ها از الگوهای امنیتی نیز استفاده می شود "معاونت پژوهشی دانشکده امام محمد باقر(ع) (۶۱: ۱۳۸۵)، اهمیت لامینیت بیشتر از آن جهت است که از رایج ترین روش های جعل و دست کاری اطلاعات یک سند می باشد. استفاده از لامینیت مناسب می تواند نواقص موجود در دیگر اعضا را تا حدودی جبران نماید.

اسناد هوشمند یا رایانه ای با گسترش فناوری اطلاعات به شئون مختلف زندگی انسان ها، علاوه بر اسناد رسمی وعادی اشاره شده در بالا، نوع جدیدی از اسناد که به آنها اسناد هوشمند یا رایانه ای گفته می شود وارد عرصه زندگی فردی واجتماعی انسان ها شده است. در ماده دوم قانون تجارت الکترونیک از این اسناد تحت عنوان داده پیام یاد شده و آنرا به شرح ذیل تعریف نموده است: داده پیام عبارت است از هر نمادی از واقعه،

اطلاعات یا مفهوم است که با وسایل الکترونیکی، و با فناوری های جدید اطلاعات تولید، ارسال، دریافت، ذخیره یا پردازش می شود.

روش های جعل در اسناد هوشمند اسنادی را هوشمند گویند که توسط دستگاه ارزیابی می شوند. اغلب این اسناد دارای تراشه های الکترونیکی هستند. البته مواردی مانند بارکدها نیز طبق این تعریف، جزو اسناد هوشمند دسته بندی می گردند که دارای تراشه نمی باشند. می توان حمله به این دسته از اسناد را نیز در دو دسته کاملاً مجزا بررسی نمود:

نفوذ به اطلاعات موجود بر روی یک سند؛

نفوذ به بانک اطلاعاتی روی یک سرور.

نفوذ به سند هوشمند:

از جمله اهدافی که درحمله به یک سند هوشمند متصور است عبارت اند از:

حمله به الگوریتم قفل گذاری؛

دست یابی به اطلاعات ذخیره شده؛

به دست آوردن اجازه دسترسی؛

به دست آوردن کلیدهای ذخیره شده درسند؛

هک نمودن اطلاعات. معاونت پژوهشی دانشکده امام باقر(ع)، (۱۳۸۵:۱۱۲).

حمله به یک سند هوشمند از چند طریق محتمل است:

الف) حمله فیزیکی

به این معنا که کارت دراختیار جعل کننده قرارداد و شخص می تواند کارهایی از این قبیل را برروی کارت انجام دهد:

برداشتن حذف (تراشه از روی سند؛

مهندسی معکوس جهت شناسایی ساختار تراشه؛

پاک کردن قفل؛ به عنوان نمونه توسط تاباندن اشعه ماورای بنفش.

ب) حمله نوع منطقی

هدف در این نوع حمله، حمله به «برنامه عملیاتی» روی تراشه سند است. در یک نوع از این حمله، با ایجاد یک ولتاژ اضافه و با بالابردن درجه حرارت، سعی در ایجاد اختلال در عملیات تراشه می نمایند. در روش دیگر، با کاهش ولتاژ می توان قفل سند را از کار انداخت، بدون آنکه اطلاعات داخل سند پاک شود. یا اینکه می توان کل اطلاعات موجود در تراشه را پاک نمود.

پ) حمله نوع ریاضی در این حمله، با استفاده از نبوغ ریاضی، عملکرد یک کارت را حدس می زنند. در اسناد هوشمند نوع دوم، اطلاعات بر روی یک سرور ذخیره می شود و برای تصدیق و اجازه دسترسی به مشخصات داخل سند، با اطلاعات روی سرور مقایسه می گردد. در این روش، برای دسترسی به اطلاعات، از شبکه های رایانه ای استفاده می شود. صرف نظر از ساختار شبکه، تهدیداتی درباره شبکه و اطلاعات موجود بر روی سرور و یا اطلاعات در حال تبادل بین قسمت های مختلف شبکه وجود دارد که به اختصار در این قسمت بیان می شود.

تهدیدهای بالقوه شبکه

تهدیدهای بالقوه برای امنیت شبکه های رایانه ای به صورت عمده عبارتند از:

فاش شدن غیر مجاز اطلاعات، در نتیجه استراق سمع پیام های در حال مبادله روی شبکه؛

قطع ارتباط و اختلال در شبکه به واسطه یک اقدام خرابکارانه؛

تغییر و دست کاری غیر مجاز اطلاعات با یک پیغام ارسال شده

نتیجه گیری و پیشنهادها

یافته های این پژوهش ضمن پاسخگویی به سؤالات تحقیق، در زمینه های جانبی نیز اطلاعات خوبی ارائه نمود که در نتیجه گیری های به عمل آمده قابل مشاهده می باشد.

۱ یکی از راه های دستکاری و جعل اسناد استفاده از مواد شیمیایی نظیر حلال های آلی می باشد. حساسیت شیمیایی کاغذ اسناد باعث می شود اسناد در هنگام تماس با مواد شیمیایی از خود واکنش نشان

داده و شکل فیزیکی شان کاملاً تغییر نماید و این مسأله کار متصدیان کنترل اسناد را آسان می نماید بنابراین پیشنهاد می گردد در تولید اسناد از این ویژگی کاغذهای امنیتی استفاده شود.

۲ با توجه به اینکه تولید «واتر مارک» نیازمند فرایندی است که در کارخانجات تولید کاغذهای امنیتی امکان پذیر می گردد و تولید آن برای جاعلین تقریباً غیرممکن می باشد، لذا پیشنهاد می گردد در ساخت کاغذ اسناد از واتر مارک استفاده گردد.

۳ الیاف فلوئورسنس و ذرات رنگی به رنگ های مختلف در خمیره کاغذ به طور نامنظم قرار داده می شوند که با چشم غیرمسلح و در نور معمولی قابل مشاهده نبوده و تنها قابل رویت زیر نور لامپ های ماورای بنفش با طیف نوری معین می باشند. این الیاف وجه تمایز کاغذ امنیتی از کاغذ معمولی بوده و دسترسی یا شبیه سازی آنها برای جاعلین تقریباً غیرممکن می باشد. بنابراین پیشنهاد می گردد از الیاف فلوئورسنس و ذرات رنگی غیر مشهود در بافت کاغذ اسناد بهره گیری شود.

۴ از موارد امنیتی مشهود در اسناد و اوراق بهادار استفاده از نخ ها می باشد. این نخ ها انواع مختلفی دارند از جمله نخ متالیک یا نخ هولوگرافیک، نخ پلاستیکی، نخ حرارتی، نوار هولوگرام و نخ OVI؛ این نخ ها بدلیل خواص مختلف آن، ضد کپی بوده و در کپی به صورت مات نمایان می شوند و با تغییر زاویه تابش نور به اشکال و رنگ های متفاوت دیده می شوند. به کارگیری این نخ ها از تکنیک های جدید افزایش امنیت کاغذ بوده و بنابراین استفاده از آنها در بافت کاغذ اسناد برای پیشگیری از شبیه سازی اسناد مورد پیشنهاد می باشد.

۵ یکی از فاکتورهای مهمی که در ساخت اسناد امنیتی مدنظر قرار می گیرد طراحی دقیق و کارشناسانه است که حتی الامکان غیرقابل جعل و چاپ باشد. برای طراحی امنیتی، الگوهای متنوعی وجود دارد که پیشنهاد می گردد بر حسب نوع سند، حداقل از یک نوع از این الگوها استفاده گردد. مهمترین الگوهای طراحی امنیتی عبارتند از: الگوی تصاویر پنهان (LATENT IMAGE)، الگوهای مدالین (MEDALLION PATTERN) و الگوهای گیلوش (GUILLOCHE DESIGN).

۶ برای اجتناب از کپی برداری از اسناد به وسیله چاپ های متداول، فتوکپی ها و پرینت ها، بایستی برای چاپ اسناد، از چاپ های ویژه ای بهره مند شد، لذا پیشنهاد می گردد در چاپ اسناد از این تکنیک های چاپی استفاده گردد که مهمترین آنها عبارتند از: تکنیک چاپ برجسته یا اینتالیو (INTAGLIO)، تکنیک رنگین کمان (RAIN) (BOW)، تکنیک متون و چاپ میکروسکوپی (MICRO TEXT AND MICRO PRINT)

۷ مرکب های امنیتی، مرکب هایی با ویژگی های خاص شیمیایی و فیزیکی نامتعارف هستند که با فرمول بندی ویژه و انحصاری تحت نظارت کارشناسان فنی و با کنترل های دقیق امنیتی و به صورت عمومی یا به سفارش چاپخانه های خاص تولید می گردند. ویژگی های پیچیده و منحصر به فرد این مرکب ها و تولید انحصاری و محدود توسط شرکت های معدودی در جهان باعث گردیده، دسترسی جاعلان به آنها غیر ممکن باشد. لذا پیشنهاد می گردد در چاپ و تولید اسناد از این مرکب ها استفاده گردد.

۸ مهمترین ویژگی هولوگرام که باعث شده است به مطمئن ترین برچسب روی کالاها و اسناد تبدیل شود آن است که این برچسب بعد از تولید به هیچ وجه در هیچ جای دنیا قابل کپی برداری و تکثیر مجدد نمی باشد. و اگر به صورت گرم یا طلاکوب (HOT STAMPING FOIL)الصاق شود، ضمن داشتن حساسیت بالا به مخدوش شدن، غیرقابل انتقال از روی سندی به سندی دیگر حتی با استفاده از روش هایی همچون حرارت،بخار و...خواهد بود. بنابراین برای پیشگیری از جعل اسناد، بکار گیری والصاق هولوگرام به روش طلاکوب گرم به عنوان یکی از روش های موثر مورد پیشنهاد می باشد.

۹ اهمیت لامینیت ها بیشتر از آن جهت است که از رایج ترین روش های جعل، دست کاری اطلاعات یک سند می باشد. استفاده از لامینیت مناسب می تواند نواقص موجود در دیگر اعضا را تا حدودی جبران نماید. بنابراین الصاق لامینیت های امنیتی به اسناد برای جلوگیری از دست کاری پیشنهاد می گردد.

۱۰ در بارکدهای دو بعدی بدلیل ذخیره شدن اطلاعات در دو بعد، حجم اطلاعات موجود در یک سطح معین،بسیار بالاتر از بارکدهای یک بعدی است. با قرار دادن بارکد در اسناد و تطبیق آن توسط بارکد خوان، تطبیق آن با اطلاعات اولیه صدور اسناد با سرعت و دقت کنترل می گردد و این کار را برای جاعلین بسیار دشوار می سازد؛ بنابراین پیشنهاد می گردد برای پیشگیری از جعل اسناد از این نوع بارکدها در اسناد استفاده گردد.

۱۱-RFID یک روش برای شناسایی اشیا به صورت خودکار است و می توان آن را متمم یا مکمل بارکد دانست. در این فناوری، می توان از نشانه حامل داده، اطلاعاتی را خواند و یا در آن اطلاعاتی نوشت. امروزه بهره گیری از کارت های شناسایی چند منظوره جهت استفاده در موارد گوناگونی بصورت جدی مطرح می باشد. از طرف دیگر مدیریت یکپارچه و متمرکز افراد در کاربردهای فوق از جمله مواردی است که می تواند مزایای بسیاری را در برداشته باشد. بنابراین برای پیشگیری از جعل اسناد، استفاده از چیپ ها و تراشه های رادیویی همچون RFID بسیار کارگشا بوده ومورد پیشنهاد می باشد.

۱۲ با توجه به پیشرفت تکنولوژی و تولید اسکنرها، چاپ گرها و نرم افزارهای مختلف، امکان دستیابی جاعلین به برخی از فاکتورهای امنیتی موجود در اسناد متصور بوده و لذا جهت پیشگیری از جعل اسناد، افزایش تعداد فاکتورهای امنیتی در تولید اسناد مورد پیشنهاد می باشد.

۱۳ با توجه به این که جاعلین معمولاً مترصد دست یابی به شیوه ها و شگردهای تولید اسناد بوده و بدین منظور به دنبال دسترسی به کاغذهای امنیتی و تکنولوژی تولید آنها، جوهرهای امنیتی و طرح ها و الگوها و دستگاه های تولید و چاپ امنیتی هستند، لذا پیشنهاد می گردد با اعمال کنترل شدیدتر، از دسترسی عمومی به موارد فوق اکیداً جلوگیری گردد.

۱۴ در بسیاری از مواقع جاعلین با سوءاستفاده از بی توجهی و عدم آگاهی و آشنایی شهروندان به خصوصیات و ویژگی های موجود در کارت های شناسایی، اسناد جعلی ارائه نموده و از این طریق به اهداف مجرمانه خود دست پیدا می کنند. لذا ارائه آموزش های همگانی و عمومی در راستای تحقق حقوق شهروندی و شناساندن ملاحظات چهارگانه فوق به استفاده کنندگان از اسناد امنیتی در پیشگیری از جعل اسناد، می تواند بسیار کارساز باشد.

۱۵ با توجه به تلاش همیشگی جاعلان به دستیابی به پارامترهای مختلف امنیتی موجود در اسناد با ارزش و نظر به امکان پذیر بودن این موضوع ، تغییر مداوم و اعمال پارامترهای امنیتی جدید در تولید اسناد به منظور پیشی گرفتن از جاعلین برای متولیان حوزه تولید اسناد ضروری می باشد.

۱۶ استفاده از تراشه یا چیپ در اسناد با هدف هوشمندسازی آنها بوسیله تراشه های الکترونیکی که در آن اطلاعات متعددی بارگذاری می گردد در تشخیص اصالت اسناد به صورت سیستمی بسیار موثر می باشد و این یکی از مهمترین راهکارهای نوین مقابله با جعل تلقی می گردد.

راهبردهای پیشنهادی کارشناسان برای مقابله با جعل اسناد نیز بشرح ذیل می باشد:

۱ با توجه به خطرات و هزینه های مختلفی که بحث جعل اسناد امنیتی به قسمت های مختلف حاکمیت تحمیل می کند، مقابله با این جرم اهمیت فوق العاده ای دارد، پیشنهاد می گردد تا برای هماهنگی و سیاست گذاری و ساماندهی امر مقابله با جعل اسناد، کمیته ملی ضد جعل در کشور- که قبلاً وجود داشته با حضور نمایندگان سازمان های متولی پیشگیری و مبارزه با جعل تشکیل و تقویت گردد.

۲ با توجه به وجود پراکندگی و تنوع بسیار زیاد اسناد مختلف در کشور و بدلیل کارکردهای متفاوتشان، پیشنهاد می گردد در دراز مدت با انجام کار کارشناسی، اسناد مختلف امنیتی به لحاظ نوع کارکرد، تیراژ، طول عمر مفید، آینده نگری و هزینه های تولید در قالب قانون مصوب که ضمانت اجرایی قوی داشته باشد، درجه بندی و سطح بندی گردند.

۳ با توجه به اینکه ادارات و سازمان های متولی تولید و ساخت اسناد امنیتی هرکدام بطور مجزا اقدام به خرید دستگاه های مختلف، طراحی و تولید، به شیوه اختصاصی می نمایند و حتی از امکانات موجود در سازمان های مشابه اطلاع کاملی ندارند پیشنهاد می گردد تا با ایجاد تعامل سازنده و قوی میان سازمان ها و چاپخانه های تولیدکننده اسناد امنیتی ضمن انجام بررسی کارشناسی به لحاظ سطح بندی مورد اشاره، متولی طراحی، چاپ و تولید هر کدام از سطوح مذکور بصورت قانونی مشخص گردد.

۴ با توجه به اینکه بسیاری از اقلام مصرفی در تولید اسناد امنیتی وارداتی بوده و در انحصار چند شرکت خارجی است، و حتی کاغذ مورد نیاز تولید بسیاری از اسناد با وجود امکان تولید آن در کارخانه تولید کاغذ امنیتی داخل تکاب، از خارج کشور با پرداخت هزینه های گسنگین وارد می گردد، با وجود پتانسیل های انسانی و علمی موجود داخلی، پیشنهاد می گردد در دراز مدت با سرمایه گذاری لازم، ضمن تقویت کارخانه تولید کاغذهای امنیتی کشور از نظر علمی و فنی، برای تولید مرکب ها و نرم افزارها و ماشین آلات، طراحی و ساخت اسناد امنیتی برنامه ریزی گردیده تا ضمن رفع وابستگی، امکان صادرات نیز فراهم گردد.

۵ با توجه به توسعه فناوری های نوین و تلاش کشورهای مختلف برای فراهم نمودن تمهیدات لازم جهت تولید کارت های هوشمند چند منظوره، از طرف دیگر شروع به کار و استقرار زیر ساخت های لازم برای دولت الکترونیک در داخل کشور، پیشنهاد می گردد استفاده از اسناد هوشمند غیرقابل نفوذ چند منظوره ملی، در دستور کار بلند مدت مسئولین و متولیان امر قرار گیرد تا به محض تکمیل زیر ساخت های لازم، این پروژه ملی عملیاتی گردد.